№ 3 (11)
Березень 1995 року

Реєстраційне свідоцтво
ТР № 145
Газета заснована
у квітні 1994 року

Дзвони Лемківщини

ЧАСОПИС КРАЙОВОГО ТОВАРИСТВА «ЛЕМКІВЩИНА» В УКРАЇНІ

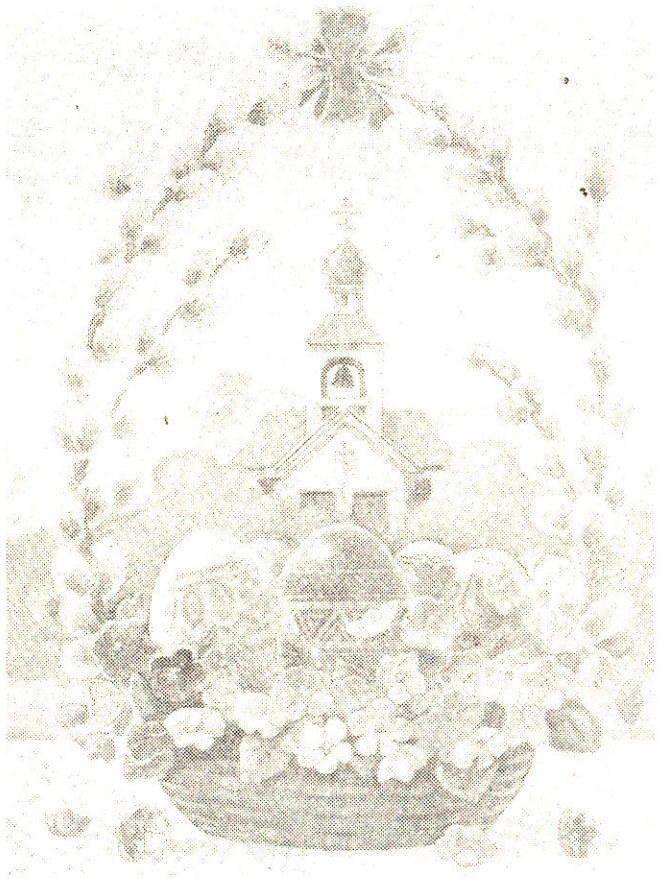

Таємниця Никифора

Никифор-Єпіфаній Дровняк із Криниці народився 21 травня 1895 року. Отже невдовзі будемо святкувати 100-річчя від дня його народження. Ця дата небуденна і велика, бо Никифор — один з найномітніших наївних мистців в історії української культури, великий син Лемківщини, поряд з яким можна поставити хіба що Б.-І.Антонича. Життя і творчість Никифора описані в численних монографіях і статтях, наукових і художніх творах. Невдовзі побачить світ новий роман Михайла Слабошпицького «Никифор із Криниці», уривки з якого опублікував минулоріч журнал «Україна» (№23-24, 1994).

Життя Никифора загадкове, сповнене таїни, як і його дивні малюнки. Не всім суджено зрозуміти їх і розгадати. Про що думав цей чоловік, чому так тяжко страждав, які гріхи спокутував? На ці питання нема відповіді. Але ми повинні думати над ними, постійно мозолитися, якщо хочемо бодай трішки зрозуміти цей світ і сенс людського існування.

Щиро просимо краян надсилати спогади про Никифора, репродукції його

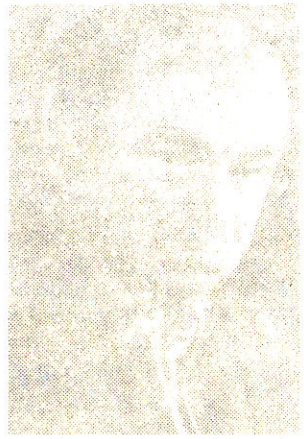

малюнків, наукові розвідки і просто роздуми про його творчість.. Вони неодмінно будуть опубліковані, адже цей рік, у значній мірі, рік Никифора.

кольорових ефектів, де переважають жовтогарячі, червоні, зелені, сині кольори. Іноді майстриня вводить в композицію до 10 кольорів. Узори розміщені в усіх можливих напрямках: довкола, навскіс, навхрест, поздовж,

ХРОНІКА НОВИН

5 березня 1995 р. у лемківській світлиці м.Чорткова вібулося багатолюдне лемківське Пущання, організоване районним Товариством. Цю небуденну подію присутні надовго збережуть у пам'яті.

* * *

19 березня в Івано-Франківську проведено засідання Колегії Крайового Товариства «Лемківщина».

Мистецтво нашого краю

ЛЕМКІВСЬКІ ПИСАНКИ

На Лемківщині здавна розвивалися різні види народного мистецтва, зокрема різьба по дереву, вишивання, писанкарство.

З особливостями лемківської писанки знайомила виставка, що експонувалася в залах Коломийського музею писанкового розпису.

Основне місце на виставці займали писанки талановитої писанкарки з Лемківщини Олександри Полянської-Гринчук. Народилася вона в селі Лабова біля курорту Криниця. Після війни внаслідок проведення злочинної операції «Вісла», її сім'я була змушена покинути рідні місця. Тепер вона проживає в польському місті Вроцлаві.

У важкі післявоєнні роки, перебуваючи в чужому оточенні, учителюючи, знаходить вона радість у мистецтві писанарства, яким захоплювалася з дитинства. Спочатку повторювала відомі з дитинства узори «сонечко», «сонечко з ялинкою», «сонечко у віночку», «зірка», а далі появляються все нові узори, багатобарвні композиції. За своє життя майстриня створила біля 300 узорів. Всі вони виконанні лемківською технікою-шпилькою, візерунки на писанках творяться із «цяпок».

На виставці представлено 64 писанки майстрині. Кожна з них окремий твір мистецтва. Залишаючись вірною етнографічним лемківським традиціям, вона виробила свій власний художній стиль, ставши майстром своєї справи.

Крім традиційних лемківських писанок, де переважає білий узір на кольоровому фоні, на виставці було представлено чимало багатобарвних, надзвичайно живописаних писанок. Тут знайшли відображення барви рідної землі, рідні вишивки, гірські краєвиди, дерев'яна архітектура, традиції, звичаї тощо.

Вражають композиційним та колірним багаством, стилізацією мотивів та виразністю малюнка писанки «віночки», «вогні на свято Івана-Купали», «Каплички на роздоріжжі» та інші. Часто в композицію уведено людські постаті, «дерево життя», рибки, ластівки, різні обрядові сцени. В писанках «Село» відображені архітектурні пам'ятники-церкви Лемківщини як символи віри.

Всі писанки вражають розмаїттям барв, грою відтінків червоні, зелені, сині кольори. Іноді майстриня вводить в композицію до 10 кольорів. Узори розміщені в усіх можливих напрямках: довкола, навскіс, навхрест, поздовж, симетрично, асиметрично.

Як згадує писанкарка, узори на писанках писані на канві спогадів, жалю та туги за рідною стороною. На тлі спогадів повстало дуже багато узорів: «Віночки з стокроток», «Загублені віночки», «Віночки на свято Івана», «Баби», «Танцюючі баби», «Хрести», «Каплички», «Цвіт папороті», «Гагілки» тощо.

Писанки Олександри Полянської-Гринчук добре знані у Польщі, майстриня — учасниця різних конкурсів, її писанки зберігаються в багатьох музеях Польщі, вона має чимало відзнак і нагород.

«Праця при писанках, — згадує майстриня, — на старості дає мені розраду. Мої писанки є маленькою квіткою-даром для нашої Лемківщини. Так хотілося б, щоб мої писанки були зрозумілими для всіх, щоб промовляли самі за себе, за мене, про Лемківщину, щоб їй раділи... Я лемкиня з діда-прадіда і де я не була б, все за Лемківщиною тужу».

Колекцію писанок, представлених на виставці, майстриня подарувала Музею лемківської культури, що створюється в Тернополі.

На виставці, крім писанок Полянської-Гринчук, експонувалися також писанки О.Фундалевич, Е.Констанкевич, О.Оленич, уродженок Лемківщини.

Доповнювали виставку вишивані корсети з села Перегримка Ясельського повіту.

О.КРАТЮК.

Голова секції «Лемківщина» Коломийського об'єднання переселенців з Польщі.

---

5 березня 1992 р. у Лемківському світлиці в Тернополі відбулося багатолюдне лемківське Пущання, організоване районним Товариством. Цю небуденну подію присутні надовго збережуть у пам'яті.

* * *

19 березня в Івано-Франківську проведено засідання Колегії Крайового Товариства «Лемківщина».

* * *

26 березня в м.Підволочиську — Установчі збори, на яких було створене районне Товариство «Лемківщина» з секціями «Надсяння» і «Холмщина». Головою Товариства обрано Григорія Паньківа.

Матеріали зборів читайте в наступному номері газети.

* * *

27 березня відбулася зустріч голів Тернопільського обласного і міського Товариств «Лемківщина» О.Венгриновича та Я.Бережнюк з народним депутатом Верховної Ради України Богданом Горвинем з питань реалізації Звернення Світової Федерації Лемків, а також Звернення громадян Тернопільської області депортованих у 1944-46 рр. з 9-ма тисячами підписів до Президента і Верховної Ради України.

* * *

29 березня проходила зустріч голів обласних Товариств «Лемківщина», «Надсяння» і «Холмщина» Олександра Венгриновича, Йосипа Свинка та Євгена Контролевича по створенню Координаційної Ради з метою консолідації зусиль при вирішенні спільних питань.

* * *

Голова Київського міського Товариства «Лемківщина» Степан Зиньо 2 квітня передав на потреби газети «Дзвони Лемківщини» півтора млн. крб., за що редколегія приносить йому щиру вдячність.

* * *

9 квітня в м.Теребовля — Установчі збори, на яких було створене районне Товариство «Лемківщина». На збори прийшло біля 700 осіб. Головою Товариства обрано Марію Куликовську.

Матеріали зборів читайте в наступному номері газети.

* * *

11 квітня в світлиці Тернопільського міського Товариства «Лемківщина» під проводом заступника голови правління Ігоря Дуди відбулося зібрання тернопільських мистців і архітекторів — переселенців. Обговорене питання організації відкритого конкурсу та місця встановлення Пам'ятного знака в зв'язку з 50-літтям депортації українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя. У зібранні взяв участь голова обласного Товариства «Холмщина» Євген Контролевич.

* * *

14 квітня у Теребовлі в районній Раді проходила зустріч з екс-Президентом України, народним депутатом Верховної Ради України Леонідом Кравчуком. На прийомі були присутні від Товариства «Лемківщина» — Олександр Венгринович і Ярослава Бережнюк, голови обласного і міського Товариств, Ігор Дуда, член правління. Від Товариства «Надсяння» — Йосип Свинко, голова обласного Товариства. Обговорено питання про депортацію українського населення, проведення Конгресу в Києві, спрощений перехід кордону. Досягнуто домовленості про зустріч з урядовими чинниками для вирішення конкретних питань.

ВІД РЕДАКЦІЇ «Дзвони Лемківщини»

Питання депортації українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя в 1944-1946 роках донедавна було «білою плямою» вітчизняної історії. Нині зростає зацікавленість громадськості, самих переселенців, їх дітей і внуків до подій 50-річної давності. Як і з якою метою в середині XX ст. і центрі Європи діялося насильство над майже мільйонним населенням, що з доісторичних часів жило на своїх етнічних землях?

Ми подаємо і надалі будемо подавати спогади наших краян. Вони відображають їх особисте бачення окремих епізодів депортації. Однак, щоб мати об'єктивну уяву про події тих років, необхідні аналітичні дослідження і знання першоджерел. Ми мали можливість опрацювати літературу, видану на Заході, яка через обмежені тиражі не стала надбанням широкого загалу. Зокрема:

Аннали Лемківщини. — Нью Йорк, Ч.3-1982, Ч.4-1984, Ч.5-1993. Лемківщина. -Нью Йорк-Париж -Сидней-Торонто, Т.1-2, 1988. Літопис Української Повстанської Армії. -Торонто, Т.13-1986, Т.14-1987, Т.16-1987. Мірчук Петро. Українська Повстанська Армія. 1942-1952. -Мюнхен, 1953.

Отже, започатковуємо нову рубрику до 50-річчя депортації лемків, в якій друкуватимуться документальні матеріали з вказаної літератури.

Іван ГВАТЬ. ВИСЕЛЮВАННЯ НА СХІД (1944-1947рр.)

(...) Примусового переселення українців з Польщі до СССР не можна, зрозуміла річ, розглядати як питання втікачів, ні як евакуації. Переселення здійснено в результаті совєтсько-польського договору про обмін населенням, що його підписано 9 вересня 1944 року. Цей договір був у першу чергу внутрішньою справою двох держав, тому під час конференції в Ялті представники західних потуг не мали до нього ніяких застережень.

Хоча на практиці переселення українців з Польщі до СССР здійснили польські комуністи (Польський Комітет Національного Визволення), думка про таке рішення українського питання в Польщі не була чужою і представникам польських політичних угрупувань в Лондоні. Коли на переломі 1943-44 рр. в колах польської політичної еміграції обмірковувано справу майбутньої Польщі, тоді зароджувалась ідея радикальної розв'язки українського питання в Польщі. Полягала вона в тому, щоб договоритися з урядом СССР або УССР про примусове виселення українського населення з південносхідних районів Польщі в заміну за поляків у СССР.

Ця ідея була спробою рішення українського питання в Польщі: признає право опінії охочим виїхати на Україну й вільний розвиток тим українцям, що бажають залишитися в Польщі. В дійсності ж, як показав дальший розвиток подій, польські політичні кола найкращу розв'язку цього питання вбачали у переселенні українців до СССР. Представники Польщі усвідомлювали собі вагу соток тисяч поляків в Совєтскому Союзі, які були бажані для відбудови повоєнної Польщі. Рівночасно, мабуть, усвідомлювали собі, що Москва таку велику кількість робочої сили не відпускатиме охоче. Треба було бодай частково дати за це компенсацію Москві. Найкращою розв'язкою в цьому випадку було б переселити українців, білорусинів, литовців та росіян до СССР. Таким чином можна б позбутися невдоволеного, зреволюціонізованого і супроти Польщі не завжди лояльного населення. І так 21 вересня 1944р. у Польщі опубліковано «Інструкції» щодо реалізації договору з 9 вересня цього ж року. Напрямні визначали, що переселенню з Польщі до СССР підлягають мешканці української, «руської» та білоруської національностей. Підкреслено скоро закінчити переселення, провадили дуже жваву агітацію у справі виїзду, з певністю дещо перебільшуючи в обіцянках і запевненнях щодо добрих життєвих умов на теренах переселення. Деякі члени комісій, як українських, так і польських, інтерпретуючи з перебільшеною ревністю текст договору обох урядів та межі своїх компетенцій (змагати вправді до цілковитої репатріяції української людности з Польщі, але не під примусом) інколи переступали межі пропаганди, впливаючи різними методами натиску з метою одержати зголошення на виїзд. Ця інша сторона агітації справила враження і залишилась у пам'яті суспільства лемків». (...)

Перший період переселення закінчено влітку 1945 року. Від першого серпня 1945 р. від лемків не було жодних добровільних зголошень на виїзд. Крім того, тисячі осіб, які первісно зголосились на переселення, згодом уневажнили це зголошення. Причиною цієї зміни було, між іншим, те, що у міжчасі на Лемківщину повернулася частина добровільних переселенців з 1939-40 рр. Пощастило повернути поодиноким особам, які виїхали до

ВИСЕЛЕННЯ ЗАХІДНЬОЇ ЛЕМКІВЩИНИ

Першою жертвою впала, як вже було сказано, Холмщина, після неї прийшла черга на Західню Лемківщину. Висунена клином далеко на захід, перетривала Лемківщина довгі століття наступ польонізації і не поддалася та задержала до останнього часу чистий український етнічний характер. Аж тепер прийшла остання велика навала, якої Західня Лемківщина не видержала, бо тим разом прийшла вона одночасно зі сходу і заходу в поєднаному наступі большевиків і поляків. Зложилися на це різні причини. В першу чергу, так як і на Холмщині, польський терор, хоч правду кажучи, він був тут, в горах, дещо слабший і можна його було легше відбити. Другою причиною було повне знищення фронтовими діями 20 клм. широкого паса Дукляншини, який перетворився в мертве, знищене, переважно заміноване ще до сьогодні поле. Наслідком цього, Західня Лемківщина, від Дукляньского мертвого паса поза Криницю остала без безпосереднього зв'язку з рештою центральної і Східної Лемківщини. Третьою, чи не найважнішою причиною капітуляції Лемківщини перед польським напором, були так само, як і на Холмщині, російські впливи, хоч в іншому виді. Московські впливи на Холмщині, які причинились до демобілізації її оборони та до виїзду, мали характер ніби українського «радянофільства». На Лемківщині знову, було це здавна відоме, тверде, ще царське москвофільство, або т.зв.

Польщі. Полягала вона в тому, щоб договоритися з урядом СССР або УССР про примусове виселення українського населення з південносхідних районів Польщі в заміну за поляків у СССР.

«У випадку, коли б підписання польсько-російського договору про обмін населенням було неможливе або не давало задовільних результатів, польська політика повинна допровадити в можливо короткому часі до такого кількісного відношення польського населення до непольського на цілому терені південносхідних земель, за вийнятком вузького карпатського пасма, щоб у поодиноких воєвідствах і повітах, а також гмінах польський елемент репрезентував принайменше 75% загалу людности».

З цього видно, що польські еміграційні політичні кола стояли на тому, що майбутня Польща повинна відродитися на території з-перед вересня 1939 року. Не зважаючи на відсутність реалістичного погляду на розвиток подій та фальшиву оцінку політично-мілітарних стримлінь Москви, представники польських політичних угрупувань в еміграції своєю ідеєю «рішення» українського питання в Польщі на практиці не відрізнялися від цієї концепції, що згодом її здійснили польські комуністи.

В газеті польської комуністичної партії «Wolna Polska» з 16 лютого 1944 р. опубліковано статтю під назвою «У справі польсько-українських стосунків». Автор ствердив існування української меншости в Польщі й додав, що жоден кордон не зможе ідеально розмежувати українського населення від польського під оглядом етнографічним: «Евентуальні проблеми, які можуть заіснувати, будуть на підставі обопільної згоди в спосіб найбільш сприятливий для Польщі та України врегульовані на дорозі застосування необмеженого права добровільної обосторонньої опінії як також запевнення вільного розвитку національним меншостям у Польщі». Автор сугерує подвійне реалізації договору з 9 вересня цього ж року. Напрямні визначали, що переселенню з Польщі до СССР підлягають мешканці української, «руської» та білоруської національностей. Підкреслено добровільний характер переселення, «тому примусу не можна застосовувати ні безпосередньо, ні посередньо». Напрямні визнали не тільки письмове, але й усне зголошення охочих до переселення, чим відчинено двері зловживанням та свавіллю. Термін закінчення переселення, — згідно з договором, — передбачено на день 31 грудня 1945 року.

Державна репатріяційна управа у Польщі почала свою працю 7 жовтня 1944 р. Її очолив В.Вольський. Головним уповноваженим для справ переселення при уряді СССР назначено М.Підгорного, його заступником М.Ромащенка. Осідком совєтських переселенчих комісій на терені Польщі були міста: Ярослав, Горлиці, Красностав, Холм, Люблин, Вілгорай, Ясло, Замостя, Новий Санч. Терен Лемківщини поділено на 4 райони: «Новий Санч», «Горлиці», «Ясло», «Сянік». Найраніше, — в листопаді 1944 р., — акція переселення розпочалася в районі «Сянік».

Якщо мова про т.зв. добровільний характер переселення, то добровільним це переселення було тільки в теорії. В практиці супроти населення застосовано всі можливі засоби натиску, включно з фізичним насиллям, щоб змусити людей покинути свої хати і села і переселитися до СССР. Тільки з деяких районів Лемківщини, як Дуклянщина, що була цілковито зруйнована війною, Короснянщина, частково з Ясельського та Горлицького повітів, — в перших місяцях переселення лемки виїжджали добровільно, однак і в цих випадках не обійшлось без масової пропагандивної обробки з боку совєтських агітаторів.

Польський дослідник життя лемків А.Квілецький натякає у своїх працях на методи праці переселенських комісій: «Українські комісії, бажаючи

зголошення. Причиною цієї зміни було, між іншим, те, що у міжчасі на Лемківщину повернулася частина добровільних переселенців з 1939-40 рр. Пощастило повернути поодиноким особам, які виїхали до СССР на переломі 1944/45 років. Їхні оповідання про совєтську дійсність мали чи не вирішальне значення для зміни настроїв серед населення Лемківщини щодо перспективи життя в Совєтському Союзі.

Щоб уникнути переселення, нарід удавався до різних засобів. Аргументовано, наприклад, що в тексті польсько-совєтського договору про переселення з Польщі до СССР не говориться про лемків, а тільки про українців і русинів. Звичайно, це «трюк» не приніс очікуваних результатів.

Почерез знайомство з представниками місцевої влади лемки старалися роздобути посвідки про свою льояльність супроти Польщі, однак такі посвідки тільки в рідкісних випадках зберегли людину перед примусовим переселенням. Більш успішним засобом було — подавати себе за поляка, зміняти метрику хрищення, переходити на римсько-католицький обряд. Квілецький згадує, що в селі Чирна /Новосандецький повіт/ усі лемки подали себе за поляків. Це саме зробили мешканці в селах Королева Руська та Богуша цього ж повіту. /.../

Представники лемків почали клопотатися перед найвищими органами влади. В Президії Ради Міністрів у Варшаві 24 липня 1945 р. відбулася зустріч з представниками українського населення Новосандецкого, Горлицького та Ясельського повітів. Висунено домагання, щоб лемкам, які бажають залишитися в Польщі, запевнено вільний національний розвиток. З боку представників уряду приобіцяно делегатам з Лемківщини, що уряд Польщі не буде провадити утиску національних меншостей на своїй території, але «ради спокою» буде краще, коли українці (лемки) переселяться до СССР.

(Закінчення в наступному номері).

іншому виді. Московські впливи на Холмщині, які причинились до демобілізації її оборони та до виїзду, мали характер ніби українського «радянофільства». На Лемківщині знову, було це здавна відоме, тверде, ще царське москвофільство, або т.зв. «кацапство». Не будемо розглядати тут ближче цього явища. Знали його теж інші українські землі, але скоріше позбулися. Тут, однак, була головна твердиня кацапщини, яка перетривала тут ненарушена майже ціле століття, аж до наших днів. Росія — це був для темних лемківських москвофілів далекий, виміряний месія. Це москвофільське наставлення, хоч заскорузле, старе, ще досі цареславне, — всеж таки наставляло Лемків прихильно до всякої Москви, хоч би й червоної, і причинилось, подібно, як радянофільство на Холмщині, до демобілізації настроїв та витворило податний грунт до виїзду. Не можна сказати, коли брати назагал, щоб Лемки, хоч би і кацапи, хотіли радо виїджати. Свідоцтвом цього є те, що вся решта Лемківщини досі не виїхала і не хоче виїзджати, а також в Західній Лемківщині, за Дуклею, яка виїхала в більшості, лишилося ще більше 15 тисяч Лемків і вони впираються та ніяк не хочуть вступитися зі своєї землі.

Однак головною причиною того, що більшість виїхала, було таки москофільське задивлення у далекий, фалшивий образ вимріяної Росії, що відібрало силу до належного, рішучого, здецидованого на остаточну боротьбу на життя і смерть спротиву, якого тепер було потрібно. До того, з-поміж москофільського активу знайшлись на місці агенти, які без більшого труду змінили старі царські вивіски на червоні прапорці, замаїли ними навіть поїзди, вивісили портрети Сталіна, дістали зброю «для оборони перед бандеровцами» й так поїхали до свойого раю...

Не поможе багато те, що вони пишуть тепер звідтам листи повні жалю, чи навіть розпуки, визнають дуже часто свою помилку й дивляться на світ інакшими, прозрілими вже від недавньої сліпости очима. Деякі й повертають пішком і крадькома... Факт лишається однак фактом, що велика більшість Західньої Лемківщини виїхала, а тим, які залишились, важко буде тепер вдержатись. Польська червона влада примінює до залишених решток наразі таку тактику, що арештовує з-поміж них, виселює або розстрілює всіх підозрілих як свідомих українців, а інших стероризованих переводить на польське.

(Літопис Української Повстанської Армії. т. 16. — Торонто, 1987. — с. 133-134).

До 50-річчя депортації лемків

ІЛЛЯ ЧУЛИК, м. Львів

Трагічна доля Лемківщини

(історичний екскурс)

Трагічним було для українського народу XX століття. Занадто часто доводиться відзначати скорботні річниці масового душегубства, голодоморів, депортацій. До таких річниць належить і 50-річчя початку депортації українського населення із споконвічних українських земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя. Після довгої вимушеної мовчанки на цю тему почали появлятися наукові публікації, виступи вчених, народних депутатів. Цієї інформації, однак, недосить. Мало ми знаємо про наші історичні землі Надсяння, Холмщини і Підляшшя, а особливо про Лемківщину. Лемківщина, її історія, культура вивчені ще порівняно слабо.

Географічно Лемківщина займає найнижчу частину західних Карпат — Низький Бескид. У складі Польщі — це гірська смуга від річок Солинки і Сяну на сході до Попраду і Дунайця на заході, а у складі Словаччини — південні схили Карпат від річки Попраду на Заході до кордону з Україною на сході. До південної частини Лемківщини відносять також Великоберезнянський і Перечинський та частково Свалявський, Іршавський, Мукачівський і Ужгородський райони Закарпатської області України.

Лемки — це етнографічна група українського народу. Про це свідчить їх походження, історія, культура, мова, віра. Одностайною є щодо цього думка вчених. Це ж засвідчують енциклопедичні видання — польські, чехо-словацькі, російські, українські.

особливо козаччини, до поезії Т.Шевченка. На згаданому уже Світовому Конгресі його учасники одностайно заявили, що назви руси, русини, українці є назвами одного й того народу — українського.

Територія західної частини Карпат, в т.ч. нинішньої Лемківщини була здавна заселена східними слов'янами. У процесі формування Київської Русі як держави ці землі увійшли в її склад. Цікаво, що уже за часів князя Олега в його дружині в поході на Царгород брали участь вихідці з цієї західної Карпатської землі.

Процес заселення нинішньої Лемківщини в минулому ще недосить вивчений, але відомо, що в XI ст. була споруджена оборонна фортеця Сянік. Польський вчений Фастнахт стверджує, що уже на початку будівництва тут було багато руських осель. За часів Галицько-Волинської держави їх було 166. Велику густоту населення в цьому регіоні відзначає і проф. Ю.Гошко.

Початків християнства на території нинішньої Лемківщини на думку вчених треба дошукуватись в місіонерській діяльності учнів і послідовників Кирила і Мефодія в Моравії, що мало місце приблизно 100 років до прийняття християнства Володимиром Великим. На другу половину XI ст. припадає утворення Перемиського єпископату.

Усередині XIV ст. землі Лемківщини одними із перших були захоплені Польщею. Почалась багатосотрічна неволя. Лемківщина, а найзахідніших і до найбільш східних кордонів.

У складі Польщі Лемківщина перебувала до 1772 р., коли після її поділу була захоплена Австрією. Перебування Лемківщини у складі Австрії, а потім Австро-Угорщини сприяло зростанню культури, розвитку освіти. На цей період припадає діяльність «Руської Трійці» — М.Шашкевича, І.Вагилевича, Я.Головацького.

Нагромадження соціальних і національних суперечностей привело до вибуху революції 1848 р. Була скасована панщина, розширилось поле для громадсько-політичної діяльності.

Економічні труднощі породили еміграцію. Першими емігрантами до США були селяни з південної і північної Лемківщини. Я.Падох звертає увагу на те, що важко збагнути, як ці прості убогі люди зважились на заморську мандрівку, не знаючи мови, звичаїв і законів цих країн, «скільки їх поклали свої голови в Пенсильванських шахтах і на Пітсбурських металургійних заводах».

Еміграція згодом, крім США і Канади, поширилась на Аргентину, Бразилію, Австралію і інші країни. Ще раніше лемки емігрували до Славонії.

Всюди, де поселялися емігранти з Лемківщини, вони засновували культурні і освітні осередки, будували школи і храми, створювали на загальноукраїнських засадах громадські товариства. І лише згодом

Колонка редколегії

Слово до наших дописувачів

Число прихильників нашого часопису постійно зростає. Сьогодні листи на адресу нашої редакції надходять від лемків-переселенців з усіх куточків України, озиваються наші земляки і з благословенної Лемківщини, а також з Австралії, Німеччини, Росії.

На жаль, трапляються випадки, коли дописувачі надсилають копію машинописного тексту, а оригінал відсилають в інші видання, зокрема журнал «Лемківщина». Таким збігам ми не завжди можемо запобігти. Тому хочемо наголосити, що посилання одного і того ж матеріалу у два часописи — це грубе порушення журналістської і чисто людської етики. З цим не можна миритися, бо вона ображає честь і добре ім'я будь-якого видання. Отож застерігаємо, що другі примірники машинопису не розглядаються, а прізвища таких дописувачів надалі будуть оприлюднюватися. Бо редколегія розцінює подібну тактику як одверту образу і зневагу.

Ми добре розуміємо, що не всі наші читачі мають змогу надсилати матеріали, надруковані на машинці, тому прихильно ставимося до листів, написаних від руки. Особливо коли вони надходять від літніх людей. І все ж, у міру можливостей, просимо надсилати машинописні тексти, позаяк не кожен почерк вдається розібрати. Звідси можливі помилки.

«Дзвони Лемківщини» читають тисячі людей. Пишучи нам, усвідомлюйте велику відповідальність перед правдивим, чесним і людяним словом, уникайте поспіху, невиваженості. Уникайте неперевірених фактів. Часопис — наша спільна справа, обличчя усієї лемківської громади.

Нам пишуть

Повезли нас у незнаний світ...

українського народу. Про це свідчить їх походження, історія, культура, мова, віра. Одностайною є щодо цього думка вчених. Це ж засвідчують енциклопедичні видання — польські, чехо-словацькі, російські, українські.

Чи були інші думки з цього приводу? — Так. Такі думки проповідувались в XIX і на початку XX ст. ідеологами російського імперіалізму, які не визнали існування українського народу. Проявлось це й формі т.зв. москвофільства, яке за словами І.Франка, М.Чернишевського, В.Леніна було агентурою російського царизму в Галичині, на Буковині і Закарпатті. Нині ці тенденції проявляються у формі політичного русинства.

У XX ст. все більший інтерес до лемків став проявлятись польськими шовіністичними колами, які теж не визнають лемків складовою частиною українського народу і корінним населенням цього регіону. Вважають, що лемки — це забуті поляки, в кращому випадку — окремий народ.

А як же самі лемки? На це питання чітку відповідь дав Світовий Конгрес Лемків, який відбувся в жовтні минулого року у Львові. Учасники Конгресу одностайно заявили, що лемки є складовою частиною українського народу і нікому не дозволяють виступати від імені всіх лемків і творити з них окремий русинський чи лемківський народ.

Назва лемко як прізвисько зустрічається в документах уже в XIV-XVI ст. на Мукачівщині. Як етнографічний термін вперше ввів його в обіг у 1831 р. Й.Левицький у своїй граматиці руської мови в Галичині. У побуті, однак, замість лемки частіше вживались назви русини, руський, як і в усій Галичині XIX ст., як у видатного діяча українського національного відродження першої половини XIX ст. М.Шашкевича: «руська мова», «руська мати нас родила». Все більшого поширення набувала на Лемківщині і назва українці. Великий потяг був до української пісні, історії, половину XI ст. припадає утворення Перемиського єпископату.

Усередині XIV ст. землі Лемківщини одними із перших були захоплені Польщею. Почалась багатосотрічна неволя. Лемківщина, а згодом уся Україна опинилась в колоніальній залежності від Польщі. По всьому Прикарпаттю було заборонено поселятись русинам. Селян трактували як «бидло». За рахунок їх земель розвивались фільварки. Була введена панщина. Розпочалась насильницька латинізація і полонізація.

З поширенням гніту зростав і опір. Наприкінці XVI і поч.XVII ст. на Лемківщині набув широкого розмаху визвольний рух, який дістав назву збійницького. Цей рух розвинувся після жорстокого придушення повстання селян під проводом Мухи на Покутті. В 1556 р. Сяніцький суд розглядав справу збійника Криштофа, який діяв на Лемківщині. Наприкінці XVI ст. діяв загін під проводом Гатала. Відомий збійницький загін Василя Баюса з Горличчини, що діяв в 30-х роках XVII ст.

Великий відгук на Лемківщині мала визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького. У 1649 р. в с.Барвінок збійницькі загони об'єднались під проводом Андрія Савки із Стебника на Пряшівщині. Відомі і інші збійницькі загони, наприклад Василя Чепця. Як засвідчує польський історик Л.Кубаля: «Від Сяну до Карпатського Підбескиддя, в околицях Дуклі і Кросна руський народ горнувся до збійницьких дружин».

Кульмінаційного моменту боротьба досягла, коли її очолив Костна Наперський, який в 1651 р. появився на Підкарпатті з універсалами Б.Хмельницького. Повстанці захопили Чорштинський замок. Повстання врешті закінчилось поразкою, але ця боротьба важлива тим, що вона засвідчила єдність українського народу від його

Всюди, де поселялися емігранти з Лемківщини, вони засновували культурні і освітні осередки, будували школи і храми, створювали на загальноукраїнських засадах громадські товариства. І лише згодом деякі з них стали на шлях боротьби з церквою, сліпої підтримки більшовицької імперії СРСР.

Національно-культурні прагнення на Лемківщині проявилися з повною силою внаслідок Першої світової війни. В 1918 р. розпалась Австро-Угорщина. 1 листопада 1918 р. у Львові була проголошена ЗУНР. А вже 3 листопада на Лемківщині (Сяніччина) розпочався рух за приєднання до ЗУНРу. З ініціативи о.Шпильки у Вислоці Великому були скликані збори, які ухвалили: «У такий вирішальний момент не можемо сидіти із складеними руками і чекати, що буде далі. Ми всі мусимо ділом прилучатися до творення нашої держави, яку маємо боронити, бо поляки також проголосили свою республіку з претензіями на українські землі».

Наступного дня у Вислоці Нижньому були скликані збори представників навколишніх сіл, які прийняли ухвалу: створити Національну Раду з огляду на те, що у занятому польським військом Сяноку це зробити неможливо. Обрати керівництво Ради. Створити озброєну міліцію. Забезпечити лад і порядок. Заприсягти на вірність Українській державі. Полагоджувати всі урядові і податкові справи, не визнаючи польських властей. Цю подію й називають Лемківською республікою. Її називають теж Команецькою республікою, тому що в Команчі відбувся останній бій з польським військом. Польські власті вимагали видачі о.Шпильки живим чи мертвим, обіцяли велику грошову нагороду.

(Закінчення в наступному номері).

Нам пишуть

Повезли нас у незнаний світ...

Трагічна доля Лемківщини. Чимало горя і поневірянь зазнали ми в роки сталінського комуністичного терору, коли тисячі родин були насильно вигнані з прадідівських осель, розвіяні по цілому світу. там ми залишили усе своє майно, будинки, землі, ліси і отримали за це опустілі хати під стріхами. Я народилася у селі Висова Горлицького повіту. Наш батько помер, коли мені виповнилося 11 років. Четверо дітей залишилися сиротами. Старшого брата забрали в Німеччину на примусові роботи, ми троє тяжко працювали на господарстві, помагаючи мамі. І все ж ми були на рідному полі, дорогій серцю землі. Та прийшов страшний 1945 рік. Стояла чудова тепла осінь, урожай був багатий. Ще влітку почалися переселення лемків на Україну, наша родина не записалася. Мама сказали: «Куди мені з вами діточки їхати в світ?» Та люті вороги не дали спокою. Наїхало в село багато військових, сказали вибиратися, давши на кожен двір одного воза. Ми плакали, благали не виселяти нас та нічого не помогло. Насильно нас погнали на Захід. В Горлицях посадили у дирявi товарні вагони і повезли у незнаний світ. Який плач стояв, коли поїзд рушив! Діти збились у куток вагона як овечки, і ридма ридали. Цілий місяць везли нас, доки нарешті не опинилися ми на станції Джурин Чортківського району на Тернопільщині. А вже звідти пішли шукати собі житла. Пригадую як із старшою сестрою ми прийшли до Монастириськ. Уже був вечір, ми стали плакати, бо не знали де прихилитися. Та нараз почули лемківську говірку. Яка то була радість! Один чоловік забрав нас ночувати.

На ранок знову вирушили на пошуки, прийшли в село Нова Гута., де спочатку й поселились. Осінь Бог дав теплу і довгу і ми могли збирати по полю те, що не підібрали інші люди. Та лемки працьовитий нарід. Доробились і ми до певних статків. Дочекались і 50-річчя депортації. Щоб описати все, що закарбувалось на душі, довелось би списати велику книгу.

Ольга ФЕРЕНЦ,
м.Монастириська.

Семен Сиско

Чорні дні Лемківщини

(із спогадів переселенця)

(Закінчення. Початок у № 9-10)

Як проходило «добровільне» переселення? Наведу конкретні факти, які зафіксувала пам'ять п'ятнадцятирічного юнака в день Чесного Хреста — 27 вересня 1945 року.

Пізня, сіра осінь. Сизий густий туман оповив з раннього-рання село Бліхнарку Устя-Руської гміни Горлицького повіту. Я, колишній початкуючий студент Учительської семінарії в Криниці, яку в 1944 році закрили поляки, погнав пасти корів на отаву. Але відразу за хатою мене зупинив військовий у формі народної армії ПНР. Почулись постріли автоматів, недалеко в молочному морі вибухнула граната...

Довелось повертати додому, тут же прибігли десятники від солтиса — зібратися всім у школі (іншого приміщення для зборів не було в селі). Зібралися. Виступив майор Червоної армії і поручник Війська польського. Сказали: «Через дві години всім зібратись з усім майном і негайно виїздити на залізничну станцію в Горлиці».

Виїздити? Але — чим? Ще звечора всіх, хто мав коней, послали на «форшпан» з фірами — безплатно перевозити якісь матеріали з сусіднього села Висова до Горлиць.

Довелося шукати різьблене тисове прадідівське ярмо, запрягати в нього корів і, повантаживши на фіру мальовану бабусину ляду-скриню з сукнями, запасками, лейбиками та іншим дріб'язком, їхати. Залишилася щойно обмолочена на боїску пшениця, ячмінь, у полі — невикопана картопля...

У Висові — контрольно-пропускний пункт. Всю худобу забрали, випрягли корів і теж забрали. Зробило все це військо Народної Польщі...

Страшні то були дні. Не дні, а тижні. Вагонів довелося чекати майже цілий місяць. Без харчів, під рясним осіннім дощем. Жили в порожній школі. На доливку наносили соломи. Їсти нічого. Довелося жебракувати, заробляти де хто міг — не вивантаженні вугілля, копанні картоплі в сусідніх селах.

Подали вагони — одні ребра. Треба було шукати дошки, щоб залатати діри, дах. Врешті поїзд рушив. Але проїде яких півсотні кілометрів і — стоп: треба «змазати». Збирають останні домашні речі, злоті і дають «лапувку» машиністові. На якійсь станції нас повністю пограбували — забрали все. Але навіть при додатковій оплаті ми їхали триста кілометрів... три тижні. То «горіли» бокси в колесах, то «зайняті» були колії. Дай гроші — і всі проблеми вирішувались.

Після свята Покрови, в другій половині жовтня, нас поселили в Грицівцях Збаразького району. Це було село досі повністю заселене поляками. На багатому Поділі аж дивно: низенькі, з малими вікнами, ліплянки з глини, під соломою, таких хат ніде на Лемківщині не було. Маленькі сіни і одна кімната, в кутку — піч для випікання хліба, друга — для приготування їжі. Палили соломою, що створювало великі незручності. Але тут ще жили польські господарі і нам довелось ділити з паном Антоном Сасовським кімнату та причепу-кухню. Правда, він був щедрою людиною і ділився картоплею, молоком, соломою для корови. Збирався він виїздити грунтовно. Забрав з собою все — молотарку з кіратом, три корови, пару коней. Зерно здав і йому виписали квитанцію — в Польщі одержав. І виїхав він аж у січні 1946 року, а не за дві години... Ось тобі і соціальна справедливість. І — «соціалістична».

Так детально зупинився на цьому епізоді, ось чому. Селом ходили поляки, було ще сухо, викопували залишену картоплю, буряки, моркву. Зерно заробляли в сусідніх селах молотінням — за 12-й сніп. Відразу після нашого приїзду місцеве населення з сусідніх українських сіл Стриївки, Луб'янок, міста Збаража, обурювалось: мовляв, надоїло їсти лемкам вівсяний хліб, захотілось їм, бачте, пшеничних калачів. Яка несправедливість! більшість лемків не хотіла покидати своєї сторони, тим більше, що напередодні злощасного 1939 року вже вирощували непогані врожаї ярої й озимої пшениці, розвивали високопродуктивне тваринництво.

Не розгубились переселенці й на Україні. Ми створили хори, драматичні колективи, щонеділі організовували танці...

Лемки надзвичайно люблять свій край. Послухайте пісні у виконанні народних артисток України сестер Байко (вони мої землячки: жив за двісті метрів від кордону з Чехо-Словаччиною, вони — над Сяном). Їх пісня додавала нам сили. Ми ставили «Украдене щастя», «Дай серцю волю», «Ой не ходи, Грицю», «Безталанну».

У 1948 році настав час здавати обов'язкові поставки зерном з 7 га ріллі — понад 50 центнерів. І то терміново. Інакше — тюрма. Тому всі записалися в колгосп.

Кожний лемко заявив, що виселення абсолютної більшості лемків з їхніх земель було примусовим, варварським актом. Правда, навчені гірким життям, лемки швидко акліматизувались на Україні, розбудували гарні села, молодь пішла вчитися у середні й вищі школі. Тепер маємо на Україні десятки, сотні професорів, учителів, інженерів, артистів, вчених, офіцерів — з лемків.

Нам пишуть

У кілька рядків

«Дзвони Лемківщини» стали моєю улюбленою газетою, джерелом наснаги, втіхи і натхнення. Жаль тільки, що виходить вона лише один раз на місяць. Думаю, що нам, лемкам, слід подбати про те, щоб вона стала тижневиком, не пожаліти матеріальних затрат, адже нам є що сказати світові.

Оксана ДЖУЛА, м.Збараж

* * *

Постійно читаю лемківську газету, зберігаю усі числа, щоб передати дітям, а відтак і внукам. Наша лемківська говірка, пісні, звичаї, традиції повинні зберегтися на віки.

С.ДЗЮБИН

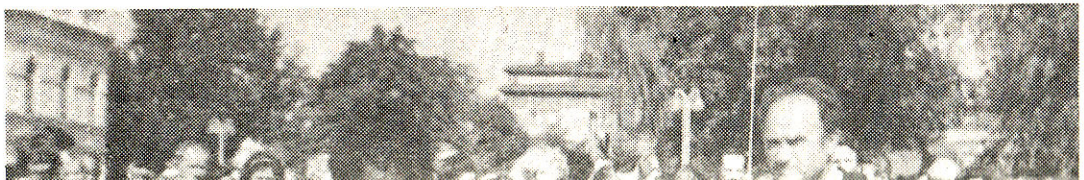

Співучі

ЛЕМКІВСЬКІ ПРИПОВІДКИ

Співучі голоси Лемківщини

Учасники народного самодіяльного ансамблю «Конар Лемківщини» с. Жовтневе на Тернопільщині. Художній керівник Михайло Рапіта.

Світлив М. Бенч

ЛЕМКІВСЬКІ ПРИПОВІДКИ

Хто вітця-матір шанує, того Пан-Біг підтримує.
Хто не шанує свого, тот і чужого не вартат.
Добри там, де нас нес.
Підла тота увця, што ся свойой шерсти бридит.
Попав се між ворони, то кряч як они.
Єдна паршива увця ціле стадо зонсує.
І рижаве теля ани єдной корови не виссе.
Не крич «гоп», як се не перескочив.
Пуст свиню під стил, она вилізе на стіл.
Як тя видят, так тя цінят.
Кривдом мож далеко зайти, но ся назад не вернути.
Як би знати де впадеш, то підклав би перину.
Тілько бортаку закони сут не писани.
Лінше промовчати, ниж дурниці бляндати.
Што ся чловек навчит, то ся в житю, придаст.
Вартат в житю вшитко знати, но вшиткого не робити.
На своїм поли і праця не тяжка.
Партач інакше не годен: косо-криво, лем би живо.
Видно пана по холявах.
Як си постелиш, так ся виспиш.
Не жадай злого ближньому, бо не знаш што тя чекат
З ким ся поведеш, того ся набереш.
Вшитки люде вшитко знают

Запам'ятав і записав від своїх батьків
Ігор ДУДА

ПОДАЙТЕ ВІСТОНЬКУ...

Подайте вістоньку через усі припони,
Чи в Великодну ніч у нас дзвонили дзвони,
Чи усміхнулися і очі, і уста,
Чи вірили в Воскреслого Христа.
Подайте вістоньку через усі припони,
Подайте вістоньку — чи ще не всі в могилі
Мої брати і сестри милі,
Чи ще розірваний наш стяг
Живе в поранених серцях...
Подайте вістоньку — чи ще не всі в могилі.

1919р. **Олександр ОЛЕСЬ.**

* * *

Ісус Христос розп'ятий був не раз.
Там, на Голгофі, це було уперше.
Умер од смерті, може, — від образ,
І за життям не пожалів, умерши.
А потім розп'яли на полотні,
у мармурі, гіпсі і в граніті,
А потім розп'яли його в мені,
і розп'яли на цілім білім світі.
І тіло з'їли, кров'ю запили.
Ще рік, чи два, чи десять, чи довіку?
І продавали образ з-під поли.
І не дають умерти чоловіку.
Куди піду? Куди тепер піду?
Де на землі земля обітована?
Казарми в Гефсіманському саду
І всі народи — як розкрита рана...

Ліна КОСТЕНКО.

ВЕЛИКОДНИЙ СОНЕТ

На те і світ, на те і син, і мати,
весняне сонце і блакить небес,
щоб ми могли всіх радісно вітати:
Христос воскрес — Воістину воскрес!
Христа і нині віддають пілати
катам, яких не змінює прогрес,
за правду й нині вміють розпинати,
хоч людство жде спасительських чудес.
На хрест його! — дурнють нечестиві —
їм гасла завжди знайдуться фальшиві
про справедливість, волю, благодать.
Відтак і їх якесь земне божище
поміле з хрестами на череповище —
утішиться мільйонами розп'ять.

Петро ТИМОЧКО

"Дзвони Лемківщини" — часопис крайового Товариства "Лемківщина" в Україні

Наша адреса: м. Тернопіль
бульвар Т. Шевченка 21. Телефон 2-42-44.
Замовлення № 715 Тираж 2000.
Обсяг 1 друк. арк. Друк офсетний.
Орендне підприємство видавничо-поліграфічний комбінат "Збруч", м. Тернопіль, вул. Живова, 11

Редактор Петро Сорока

Редакційна колегія:
Михайло Бенч, Ярослава Бережнюк, Марія Бурдяк (Чортків), Олександр Венгринович, Ігор Дуда, Стефанія Панцьо, Володимир Ступінський, Парасковія Трач, Ілля Чулик (Львів), Анатолій Ядловський (Івано-Франківськ).

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з позицією редакційної колегії.

www.lemko.org
2010.07.23 14:13:19 +03'00'